

mgr Aldona Molesztak

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE Z PERSPEKTYWY WARTOŚCI

Wartość rysują się z jednej strony jako swoisty świat wartości obiektywnych, powszechnych i stałych, z drugiej tworzą układy zmienne i wszechstronne zrelatywizowane. Trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie czym jest wartość. (M. Gogacz, 1994, s. 43).

Może dlatego termin "wartość" przyjął się dopiero w wieku XIX. Wcześniej wraz z rozwojem nauk filozoficznych, w ich obrębie posługiwano się terminem "dobro" (łac. bonum), którego treść znaczeniowa nie odbiegała od dzisiejszego pojmowania istoty wartości.

Bardzo często termin wartość występuje języku potocznym w codziennym życiu. Prawie w każdej sytuacji nadaje się określona wartość podmiotom i przedmiotom. Codzienne życie człowieka to życie wartościami. Są one źródłem szczęścia, racją ponoszonych ofiar i podejmowanych walk. (A. Siemianowski, 1993, s. 6).

Termin wartość możemy rozpatrywać z punktu widzenia czterech ujęć: I. słownikowe, II obiegowe i potoczne, III naukowe: - interpretacja - a) psychologia, b) socjologiczna, c) ekonomiczna, d) kulturowa, e) językoznawców, F) filozoficzna, IV religijna.

Możemy zatem wyróżnić wiele rodzajów i odmian wartości; wiele rodzin i typów wartości. Niezaprzeczalne jest na pewno stwierdzenie, że wartości bez względu na kierunek filozoficzny czy też inne dziedziny nauk (psychologia, socjologia) zawsze "grawitują wokół osoby ludzkiej i są związane z jej egzystencją. Człowiek (...) jest otwarty na wszystkie wartości i zarazem jest wartością niezwykle cenną, ponadto jest nosicielem różnych wartości" (...) *Żyje wartościami natury i sam tworzy wartości kultury*" (A. Siemianowski, 1993, s. 14)

Każdy człowiek pragnie scalać swoje życie, by w ten sposób uwolnić się od grożącej mu alienacji. Zastanawia się nad własnym życiem i postępowaniem w otaczającym go świecie. Dokonuje wyborów moralnych i podejmuje odpowiadające im akty. To egzystencjal-

ne podejście określają dwa pytania: *Czym jest świat i życie ludzkie?; Jak żyć w tym świecie, aby żyć zgodnie z powołaniem człowieka?* Odpowiedź na tak postawione pytania jest trudna ale konieczna. Może dlatego pytanie o to, co dobre a co złe, narzuca się nieustannie ludziom, draży ich psychikę niezależnie od epoki, stopnia kultury osobistej, czy przynależności do określonej grupy społecznej. Zatem czy istnieje świat rzeczywistych wartości potrzebnych dla właściwego kształtowania ludzkiego życia.

Egzystencja człowieka jest związana z wartościami. Życie wartościami i dla wartości odróżnia jednostkę od zwierząt, bowiem człowiek jest ich nosicielem, odkrywcą, uczestnikiem, twórcą i użytkownikiem. Człowiek żyjąc wartościami realizuje nowe wartości i równocześnie sam urzeczywistnia się jako wartość. Wyższe wartości są podstawą i źródłem sensu naszej egzystencji w świecie. Bardzo istotny w stosunku człowieka do świata wartości jest moment transcendencji. *„Transedując ku wyższym wartościom, człowiek odnajduje dopiero sens własnej egzystencji, pełnię życia, a wznosząc się do tego, co realne, do tego - co idealne, decyduje o samo urzeczywistnieniu własnych możliwości bycia sobą”* (A. Siemianowski, 1993, s. 120).

Człowiek powinien otworzyć się na wartości, ale otworzyć może go tylko postawa prawości zakładająca umiejętność ich dostrzegania (A. Siemianowski, 1993, s. 120)

Mówiąc o wartości ma się na uwadze zarówno treści, o których człowiek myśli i które decyzją jego woli uznane są za realne a jednocześnie znajdują się w idealizmie i w filozofii podmiotu; jak i byty ukonstytuowane poza nim, z elementów nie pochodzących z myślenia. Oznacza to realizm i filozofię przedmiotu jako jednostkowego bytu realnego. Wskazane przez M. Gogacza: *„realne byty i realne pryncypia to człowiek, jego istnienie, prawda, dobro, życie, miłość, mądrość, sprawiedliwość, pokój”*. Intelpekt człowieka rozpoznaje to bezpośrednio (M. Gogacz, 1993 na 21 s. 3).

Na gruncie pracy pedagogicznej można stopniowo odkrywać wartości, które powinno znać społeczeństwo, i które powinny harmonizować z godnością człowieka. Ich realizacja polegać ma na "przesyceniu" nimi. (A. Siemianowski, 1993, s. 59).

Jak się jawi kwestia wychowania patriotycznego z perspektywy wartości? Jak rozumieć wychowanie patriotyczne? Czy nie można postawić tezy, że wychowanie patriotyczne, na płaszczyźnie którego następuje realizacja wartości, jest wypadkową pojęcia ojczyzny, państwa, narodu i patriotyzmu? Trudno oddzielić te terminy od siebie, bowiem ich występowanie ściśle jest ze sobą związane.

Jeżeli dokonamy analizy historycznej problematyki wychowania patriotycznego okazuje się, że od najdawniejszych czasów obejmowało one kwestie związane z kształtowaniem miłości do kraju, przywiązania do jego dorobku materialnego i kulturalnego, poczucia wspólnoty językowej i kulturowej oraz ponoszenia ofiar w obronie ziemi ojczyznej. Historia Polski w szczególny sposób ukazuje odmienne znaczenie wychowania patriotycznego na przełomie minionych lat. Odzwierciedleniem są tutaj preferowane wzory wychowawcze w następujących po sobie epokach historycznych.

Ponadto stwierdzić można, że tysiącletnia historia państwowości polskiej ukształtowała tradycję wychowania patriotycznego i obronnego, w której wiodące miejsce zajmowało braterstwo, odwaga i męstwo na polu walki, heroizm, poświęcenie dla ojczyzny. Dzięki takiemu postępowaniu Polacy w chwilach zagrożenia posiadali bardzo ważną umiejętność integrowania się i wspólnych działań przeciwko nieprzyjacielowi. Zwrócić uwagę należy, że na przełomie minionych stuleci wychowanie patriotyczne było ściśle związane z problematyką obronności kraju. Obie te kwestie powiązane są ze sobą ściśle, a właściwie można podkreślić, iż są one nierozzerwalne (J. Bogusz, Z. Kosyż, 1992, s. 8-18).

Patriotyzm jako pojęcie greckie *patriotes* określa ziomka, rodaka, natomiast łacińskie *patria* oznacza ojczyznę, miasto ojczyznej. Zatem możemy wyróżnić różne płaszczyzny rozumienia tego terminu. Patriotyzm jest pojęciem oznaczającym postawę charakteryzowaną jako miłość i przywiązanie do ojczyzny. Człowiek najczęściej manifestuje takie postępowanie w określonych czynach (np. bezinteresowne działanie). Patriotyzm określa również naturalną skłonność ku rodzinie, tradycjom. W innym znaczeniu patriotyzm oznacza kategorię wartościującą, uwikłaną w światopogląd, doktrynę filozoficzno-społeczną czy ideologię. Te trzy sfery przyjmując dany system konsekwentnie określając wyznaczniki patriotyzmu: „miłość ojczyzny”, „racja stanu”, „interesu narodowego”, sprawiedliwości itp. Za ich pomocą określone działanie można rozpoznać i zaliczyć do czynów nazwanych „patriotycznymi” lub „niepatriotycznymi”. (S. Jedynak red.), 1994, s. 165).

Patriotyzm - zdaniem Jacka Woronieckiego - jest zespołem cnót, czyli stałym nastrojem duszy, na który składają się: miłość do najbliższych, [...] „sprawiedliwość współdzielcza”, skłaniająca do przenoszenia wspólnego dobra ojczyzny nad swoje własne, i wreszcie część dla tej społeczności, w której się wyrosło i od której przejęło się obyczaje jako podstawę życia duchowego” (J. Woroniecki, 1886, II/2, s. 123). W miłości do bliźniego ma się na myśli praktyczne

okazywanie jej sobie w codziennym obcowaniu. Jednak aby ugruntować patriotyzm obok miłości do najbliższych, konieczne jest ustosunkowanie się do całości państwa i narodu, którego człowiek jest częścią. Osiągamy ten stan dzięki sprawiedliwości współdzielczej, która sprawia, że człowiek przyczynia się chętnie do wspólnego dobra tej całości z której czerpie siły duchowe i pomoc. Część, jakiej patriotyzm wymaga dla ojczyzny, winna odnosić się do obyczaju narodowego, przeszłości narodowej i jej zabytków, godła narodowego i państwowego (J. Woroniecki, 1986, s. 124-126).

Państwo charakteryzowane jest przez następujące cechy: 1) powszechność celu, do jakiego zmierza, a więc wspólny dobrobyt całej społeczności, dobra organizacja całego życia duchowego i materialnego; 2) samowystarczalność sił dla zaprowadzenia i utrzymania takiego ładu i porządku, który by wszystkim członkom zapewniał pewien udział we wspólnym dobrobycie; 3) pełnia władzy nad jego członkami; 4) niepodległość. Wyróżnione cechy stanowią istotę naczelnej społeczności ludzkiej jaką jest państwo, określoną terminem suwerenności. Materialnym podłożem jest określone terytorium, na którym państwo posiada wyłączne prawo rządów. Obok państwa mającego charakter społeczności istnieje jeszcze inna, mająca również miano społeczności, nie wchodząca już w skład innej czyli naród. Państwo i naród w początkach swego powstawania i rozwoju nie różniły się. Nastąpiło to w miarę rozwoju państwa i rozciągania władzy na inne grupy narodowe, co prowadziło czasami do wzajemnego przeciwstawienia sobie nawzajem (J. Woroniecki, 186, I, s. 297-200). Naród to osoby powiązane ze sobą we wspólnoty dzięki zachodzącym między nimi relacjom osobowym i relacjom myślowym. Właściwością wspólnot jest dobro wspólne. Ze względu na to dobro wszystkie osoby są powiązane głównie relacjami osobowymi, które są miłością, wiarą i nadzieją. „Osoby stanowiące naród, są w stanie odnosić się do siebie relacjami osobowymi, gdy motywuje te osoby mądrość jako wspólna zasada starań o dobro innych osób (...), mądrość skłania do wiązania się relacjami osobowymi” (M. Gogacz, 1993, s. 136; 1993a, s. 167). Państwo i naród winny zapewnić każdej jednostce możliwość osiągnięcia pełnego rozwoju, jaki w dany stadium cywilizacji jest możliwy.

Ojczyzną nazywamy „zespół skutków relacji osobowych, powiązanych z poczuciem lub nadzieją szczęścia, łączącego się z wyobrażeniami, zawsze wyzwajającymi pozytywne uczucia i doznanie realnego piękna” (M. Gogacz, 1993, s. 139; 1993a, s. 169). Relacje osobowe są ściśle związane z różnymi kategoriami wartości czyli z tym co cenimy, kochamy i ku czemu dążymy. Z osobami, stanowią-

cymi naród, wiąże nas mądrość, pozwalająca rozpoznać i stosować to wszystko, co chroni właściwy, dom człowieka, gwarantujący szczęście, pozytywne uczucia i doznania piękna. Można więc powiedzieć, że ojczyzną człowieka jest przede wszystkim naród. „*Naród, który ma poczucie, że jest podmiotem władzy i że sam troszczy się o swój los, wyraża to poczucie w przekonaniu, że państwo jest wspólną rzeczą wszystkich obywateli*” (M. Gogacz, 1993, s. 139). Przekonanie odznacza się odpowiedzialnością za wspólną rzecz, za państwo. Obywatele nie tylko chronią i organizują państwo, ale wiążą zarazem wszystkie szlachetne intencje, wymaganie od siebie uczciwości i rozsądku, wierności prawu i mądrości” (M. Gogacz, 1993, s. 140).

Zgodnie z pojęciem ojczyzny o J.M. Bocheńskiego ojczyzna jest przedmiotem ontologicznie złożonym, choć etycznie prostym. Etyczna prostota pojęcia ojczyzny wynika z faktu, że jest ona w pewnym sensie źródłem bytu. *„Jesteśmy takimi jakimi jesteśmy”, dlatego żeśmy się w takim kraju, klimacie, w takich warunkach biologicznych i z takich rodziców urodzili, żeśmy się w takiej kulturze wychowali, że oddziaływały na nas zebrane w ciągu wieków i potężnie działające wpływy wszelkiego rodzaju, od fizykochemicznych do religijnych łącznie* (J.M. Bocheński, 1989, s. 9). Z pośród wielu elementów, które składają się na pojęcie ojczyzny należy szczególnie podkreślić znaczenie kultury rozumianej jako *„ogół wytworów działalności ludzkiej, materialnych i niematerialnych, wartości i uznawanych sposobów postępowania, zobiektywizowanych i przyjętych w dowolnych zbiorowościach, przekazywanych innym zbiorowościom i następnym pokoleniom”* (J. Szczepański, 1975, s. 47). Naród będący trwałą utworzoną historycznie wspólnotą ludzi powstałą na gruncie wspólnoty losów historycznych, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, jest drugim elementem, który składa się na pojęcie ojczyzny. O odrębności danej ojczyzny od innych stanowi, będąca kolejnym wyznacznikiem tego pojęcia tradycja narodowa. Poprzez swoje zasady postępowania, obyczaje, poglądy, wiadomości, przechodzące z pokolenia na pokolenia, tradycja narodowa tworzy tożsamość narodu w obrębie ojczyzny. Podobnie ma się z terytorium, obszarem, krajobrazem, klimatem kraju który jest miejscem historycznego rozwoju danego narodu i stanowi istotny element tworzący ojczyznę. Tak pojęta ojczyzna będąca źródłem naszego bytu, której poszczególne desygnaty stanowią o tym kim jest patriota. Wyróżnić tu można dwie sfery: pierwsza mająca na uwadze miłość ojczyzny i wdzięczność za przekazane ideały, cnoty, kulturę, obyczaje, wychowanie aż do cech biologicznych, natomiast druga sfera jest wyrazem współodpowiedzialności za świetność ojczyzny, która jako dobro

wspólne jest nam dana dla naszego szczęścia i rozwoju. O obowiązkach moralnych wobec ojczyzny mówi deontologia patriotyzmu mająca na uwadze przede wszystkim obowiązek tworzenia w sobie cnoty patriotyzmu rozumianej jako zespół dodatnich cech charakteru oraz osobowości wyrażającej się poprzez dojrzałą postawę patriotyczną. Obowiązek samowychowania narodowego, pielęgnowanie, rozwijanie i potęgowanie w sobie kultury ojczystej..

Pojęcia państwa, narodu, ojczyzny i patrioty są nośnikami różnych typów wartości: moralnych, intelektualnych, politycznych, społecznych, humanistycznych. Jednostka dąży do realizacji wartości.

Proces ten może przebiegać dzięki relacjom osobowym, gdy motywuje te osoby mądrość jako wspólna zasada starań o dobro innych ludzi (*patriotyzm*). Dzięki zachodzącym relacjom kształtuje się ojczyzna będąca zespołem skutków powiązanych z poczuciem lub nadzieją szczęścia, łączącego z wyobrażeniami, zawsze wyzwalającymi pozytywne uczucia i doznanie realnego piękna. Obywatele nie tylko chronią i organizują państwo, ale wiążą zarazem wszystkie szlachetne intencje, wymaganie od siebie uczciwości i rozsądku, wierności i mądrości. Wychowanie patriotyczne jest całokształtem relacji osobowych zachodzących między obywatelami wyrażające się w kształtowaniu uczucia miłości do najbliższych, sprawiedliwości współdzielczej, w której człowiek przyczynia się do wspólnego dobra tej całości z której czerpie siły duchowe o pomoc, dokonuje się dzięki realizacji wartości.